

А. В. Кашицький,

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

ПРАВОВА ПРИРОДА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ФОРМИ БЛАГОДІЙНИЦТВА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: andriykashtytski@gmail.com

Мета: розкрити правову природу волонтерської діяльності як форми благодійництва в системі соціальної підтримки населення. **Методи дослідження:** використані формально-логічний, догматичний, порівняльний, системно-структурний методи. **Результати:** зроблено висновок, що для розкриття правової природи волонтерської діяльності, яка носить комплексний характер, її варто розглядати з позиції мультидисциплінарного підходу, за якого використовуються паралельно знання, понятійний апарат і методологія різних наукових дисциплін. Проаналізовано особливості волонтерської діяльності як форми благодійництва та з'ясовано, що відносини волонтерства у системі соціальної підтримки населення мають змішану – соціально-забезпечувальну та цивільно-правову (договірну) – природу. **Обговорення:** визначаються особливості волонтерської праці порівняно з працею працівника на підставі трудового договору.

Ключові слова: благодійництво; волонтерська діяльність; соціальна підтримка; правове регулювання; соціальні послуги; волонтерська праця; правова природа.

Постановка проблеми та її актуальність. Незважаючи на поступовий розвиток соціальної політики й певні досягнення у сфері державної підтримки, говорити про повноцінне задоволення потреб вразливих категорій громадян, особливо в умовах воєнного стану, на жаль, не доводиться. За таких обставин, коли традиційні види допомоги виявляються недостатніми, розвиток волонтерської діяльності стає дієвим засобом забезпечення належної соціальної підтримки незахищених верств населення. Саме волонтери щоденно підтримують та допомагають людям, котрі постраждали від жахів війни, як найтяжчої та найжорстокішої за своїми наслідками складної життєвої обставини, з якою коли-небудь стикалося людство. В умовах суттєвого обмеження фінансових ресурсів і збільшення кількості людей, що потребують турботи з боку держави, волонтерська діяльність в контексті соціальної підтримки населення набуває надзвичайної актуальності.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Волонтерська діяльність є дуже об'ємною категорією, і така широкість предмета дослідження є надзвичайно проблемною. Науковий інтерес до проблематики волонтерства характерний не лише для юриспруденції, а й соціології, психології, педагогіки. Тому особливого значення набувають саме спеціальні дослідження в галузі права соціального забезпечення. Так, особливостям волонтерства у сфері соціальної роботи в Україні під час пандемії присвячені публікації Л.М. Сіньової [1; 2]. Соціальну підтримку як організаційно-правову форму соціального забезпечення на дисертаційному рівні досліджувала Л.П. Шумна [3]. Зміст законодавчого поняття «соціальна підтримка» вивчала О.І. Галушко [4]. Проте, залишається чимало проблемних аспектів у з'ясуванні правової природи волонтерської діяльності як форми благодійництва, чому, власне, й присвячується ця стаття.

Мета статті полягає у розкритті правової природи волонтерської діяльності як форми благодійництва в системі соціальної підтримки населення

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», благодійна діяльність – добровільна особиста та/або майнова допомога для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара [5].

У традиційному уявленні благодійність виступає в ролі безкорисливої й безоплатної допомоги громадянам чи юридичним особам, які її потребують. Проте останнім часом відбувається зміна ціннісної парадигми благодійності: відхід від фінансової допомоги до функції підняття рівня життя, покликаної забезпечувати його стабільний стан і якість. Патерналістський ціннісний підхід до розуміння благодійництва змінюється орієнтацією на самостійну діяльність набувача благодійної допомоги [6, с. 468].

Загалом благодійну діяльність не можна вважати частиною системи соціального забезпечення. Держава не може забороняти, обмежувати отримання нужденними благодійної допомоги, оскільки забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на розвиток благодійної діяльності, утвердження гуманізму і милосердя. Але одним із принципів державної політики з підтримки благодійної діяльності є недопущення заміни виконання державних функцій у соціальній сфері благодійництвом. Благодійність є проявом солідарності, головними складовими якої є єдність і узгодженість.

Для позначення безоплатної допомоги іншим людям використовують термін «волонтерство», яким позначають добровільне взяття обов'язків щодо надання безоплатної соціальної допомоги, послуг, патронажу над особами/сім'ями, що перебувають у складних життєвих обставинах, тобто обставинах, що негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно.

Волонтерська діяльність відрізняється гуманістичним змістом, включає в себе не лише матеріальний, а й емоційно-чуттєвий, ціннісно-мотиваційний аспекти.

Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності і ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, неприбутковості. Це добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. Волонтерська допомога – роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами [7].

Деякі дослідники вважають, що за своєю суттю, формою і змістом волонтерство набуває істотних атрибутів і ознак професії, що дозволяє авторам характеризувати волонтерство як категорію економіки праці. Оскільки продуктом волонтерської праці є необхідне для задоволення соціальної потреби особи благо, переконують, що у відносинах між волонтером і набувачем блага проявляються характерні риси трудової діяльності. У міжнародній практиці волонтерство розглядають як окрему форму зайнятості. До речі, МОП опублікувала методичний посібник з волонтерської праці, в якому дається визначення праці волонтерів як неоплачуваної і вільної від примусу роботи [8, с. 13-17]. Робоча група МОП підкреслює, що волонтерство – це робота, оскільки саме трудова діяльність створює товар (чи послугу), що має певну цінність для кінцевого набувача блага. Волонтери – це робоча сила, що трудиться на принципах добровільності і безоплатності, не обмежується часом чи обсягом. На думку МОП, волонтерська робота може виконуватись у будь-яких інституціональних умовах (державний, комерційний і некомерційний сектор), в організаційній чи неорганізаційній формі.

Праця волонтера істотно відрізняється від праці працівника на підставі трудового договору. Насамперед варто звернути увагу на таку ознаку як безоплатність. Трудовий договір передбачає обов'язкову оплатність праці. Виконання роботи безоплатно не підпадає під сферу регулювання трудовим правом. А фундаментальними принципами волонтерства є безоплатність і добровільність. Це добровільна, неопла-

чувана, соціально значима діяльність. Волонтер не продає послугу (не отримує зарплату, винагороду). Відповідно до п. 1 ст. 13 Закону України «Про соціальні послуги», до надання соціальних послуг можуть залучатися волонтери відповідно до закону [9]. Оскільки праця волонтерів добровільна і безоплатна, умова безоплатної праці виключає можливість врегулювати відносини як між волонтером і організацією чи установою, що залучає до своєї діяльності волонтерів, так і між волонтером і отримувачем соціальних послуг (волонтерської допомоги), трудовим законодавством. Більше того, включення умови про безоплатну волонтерську працю в трудовий договір суперечило б і змісту такого договору. Волонтер працює не лише без заробітної плати, а й без оплачуваної відпустки. Час, який волонтер пропрацював у благодійній організації, здійснюючи волонтерську діяльність, не зараховується до трудового й страхового стажу.

Відмінною особливістю волонтерської праці є її нерегулярність: робота носить епізодичний чи разовий характер. Характерною рисою є універсалізація волонтерської праці. Трудовий договір – це угода щодо здійснення і забезпечення трудової функції. За трудовим договором працівник зобов'язаний виконувати не якусь індивідуально-визначену роботу, а роботу з визначеної однієї або кількох професій, спеціальностей, посади відповідної кваліфікації, виконувати визначену трудову функцію в діяльності підприємства. Після закінчення виконання визначеного завдання трудова діяльність не припиняється [10].

До речі, в проєкті Закону України «Про соціальну роботу» № 6415 від 10.12.2021 правовий зміст поняття «соціальна робота» розкривається як «професійна діяльність, спрямована на виявлення, у тому числі раннє виявлення, факторів, які можуть призвести до зниження рівня задоволення потреб осіб або сімей, соціальну профілактику, соціально-психологічну підтримку, надання соціальних послуг окремим особам або сім'ям, розширення або відновлення їх здатності до соціального функціонування, сприяння реалізації їх громадянських прав, запобігання соціальній ізоляції. Соціальна робота ґрунтується на правових і загальнонавизнаних гума-

ністичних та демократичних засадах» [11]. Надзвичайно важливим є те, що серед суб'єктів ведення соціальної роботи, визначених у ст. 5 цього законопроекту, вказані волонтери у сфері соціальної роботи. І в ч. 6 ст. 10 зазначено, що до проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг можуть залучатися волонтери відповідно до законодавства.

Зміцненню та координації волонтерського руху покликана сприяти реалізація експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості, порядок якої затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2023 № 1049 [12]. Відповідно до цього Порядку, один із основних заходів, що становлять зміст комплексної послуги, передбачає координацію волонтерської діяльності, підготовку волонтерів, які надають послуги в громаді.

Основне завдання волонтерської діяльності зводиться до того, щоб надавати матеріальну допомогу й соціальну підтримку найбільш вразливим групам населення, тобто особам/сім'ям, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників.

О.І. Галушко слушно наголошує, що законодавче використання поняття соціальної підтримки призводить до різного тлумачення його змісту як шляхом аналізу нормативно-правових актів, так і під час ознайомлення із висновками науковців [4].

Відповідно до ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги», соціальна підтримка – це соціальна послуга, спрямована на сприяння подоланню особою/сім'єю складних життєвих обставин [9].

Л.П. Шумною соціальна підтримка трактується як організаційно-правова форма соціального забезпечення, що полягає в повному або частковому поновленні у фізичних осіб або окремих соціальних груп, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, здатності піклуватися про своє особисте життя і брати участь у суспільному житті шляхом безоплатного надання іншим громадянам соціальних послуг і матеріальної допомоги в передбачених законодавством фор-

мах [13, с. 7]. На переконання вченої, загальною метою соціальної підтримки потрібно визнати повне або часткове поновлення у фізичних осіб або окремих соціальних груп здатності піклуватися про себе особисто і брати участь у суспільному житті. Ця загальна мета конкретизується залежно від виду й форми соціальної підтримки [13, с. 19].

Отже, волонтерська діяльність покликана доповнювати соціальні послуги, що надаються державою.

Висновки. Для розкриття правової природи волонтерської діяльності, яка носить комплексний характер, її варто розглядати з позиції мультидисциплінарного підходу, за якого використовуються паралельно знання, понятійний апарат і методологія різних наукових дисциплін. Своєю чергою, дослідження волонтерської діяльності в системі соціальної підтримки населення передбачає застосування проблемно-орієнтованого та ціннісно-орієнтованого підходів.

Відносини волонтерства у системі соціальної підтримки населення мають змішану – соціально-забезпечувальну та цивільно-правову (договірну) – природу. Соціально-забезпечувальна природа цих відносин зумовлена тим, що вони виникають у межах соціального ризику і спрямовані на його подолання. Адже, як слушно підкреслювала С.М. Синчук, фундаментальним, системо-утворювальним критерієм визначення галузевих відносин є їхнє виникнення у зв'язку з необхідністю реалізації права людини на соціальне забезпечення, тобто права на задоволення соціальних потреб, зумовлених соціальним ризиком [14, с. 35]. Водночас ці відносини мають складну договірну природу: з одного боку, укладається договір про провадження волонтерської діяльності між волонтером та організацією чи установою, що залучає до своєї діяльності волонтерів, а з іншого – договір про надання волонтерської допомоги, що укладається між волонтером та отримувачем волонтерської допомоги. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про волонтерську діяльність», за договором про провадження волонтерської діяльності одна сторона (волонтер) зобов'язується за завданням другої сторони (організації чи установи, що за-

лучає до своєї діяльності волонтерів) особисто безоплатно надавати волонтерську допомогу її отримувачам протягом установленого в договорі строку, а зазначена організація чи установа зобов'язується забезпечити волонтеру можливості для здійснення волонтерської діяльності. У договорі може визначатися порядок відшкодування волонтеру витрат, пов'язаних з виконанням договору. А відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону України «Про волонтерську діяльність», договір про надання волонтерської допомоги в обов'язковому порядку укладається за бажанням отримувача волонтерської допомоги. Ці договори за правовою природою є цивільно-правовими, хоча й прямо не регулюються ЦК України.

Література

1. Сіньова Л.М. Волонтерство та соціальна робота в Україні в період карантину. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2020, Vol. 1 (1). С. 72-85.
2. Сіньова Л.М. Особливості волонтерства у сфері соціальної роботи в Україні під час пандемії. *Права людини в Україні: минуле, сьогодні, майбутнє*: тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2021 р.). Харків: НДІ ППСН, 2021. С. 135-138.
3. Шумна Л.П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення: дис. докт. юрид. наук. 12.00.05. 455 с.
4. Галушко О.І. Соціальна підтримка: до питання змісту законодавчого поняття. *Актуальні питання удосконалення законодавства про працю та соціальний захист*: тези доп. та наук. повідомл. учасників XIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 6 жовт. 2023 р.) / уклад. Середа О.Г. Харків, 2023. С. 308-312.
5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 29.02.2024).
6. Кашицький А.В. До питання про форми благодійництва. *Правова парадигма відновлення України: проблеми та перспективи*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конфере-

нції (м. Київ, 23 лют. 2024 р.). Тернопіль: Вектор, 2024. С. 467–469.

7. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3236-17> (дата звернення: 29.02.2024).

8. Manual on the measurement of volunteer work [Text] / International Labour Office. Geneva: ILO, 2011. 110 p.

9. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

10. Постанова Верховного Суду від 08.05.2018 у справі № 127/21595/16-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73902480> (дата звернення: 29.02.2024).

11. Проект Закону про соціальну роботу № 6415 від 10.12.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73407 (дата звернення: 29.02.2024).

12. Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовт. 2023 р. № 1049. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

13. Шумна Л.П. Соціальна підтримка як організаційно-правова форма соціального забезпечення: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2014. 42 с.

14. Синчук С.М. Правовідносини соціального забезпечення: суб'єкти, зміст, об'єкти: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 422 с.

References

1. Sinova L.M. Volonterstvo ta sotsialna robota v Ukraini v period karantynu. *Art and Science. Multilingual scientific journal*. 2020, Vol. 1 (1). S. 72-85.

2. Sinova L.M. Osoblyvosti volonterstva u sferi sotsialnoi roboty v Ukraini pid chas pandemii. *Prava liudyny v Ukraini: mynule, sohodennia, maibutnie: tezy dop. uchasnykiv II Vseukr. nauk.-*

prakt. konf. (m. Kharkiv, 10 hrud. 2021 r.). Kharkiv: NDI PPSN, 2021. S. 135-138.

3. Shumna L.P. Sotsialna pidtrymka yak orhanizatsiino-pravova forma sotsialnoho zabezpechennia: dys. dokt. yuryd. nauk. 12.00.05. 455 s.

4. Halushko O.I. Sotsialna pidtrymka: do pytannia zmistu zakonodavchoho poniattia. *Aktualni pytannia udoskonalennia zakonodavstva pro pratsiu ta sotsialnyi zakhyst: tezy dop. ta nauk. povidoml. uchasnykiv XIII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kharkiv, 6 zhovt. 2023 r.) / uklad. Sereda O.H. Kharkiv, 2023. S. 308-312.*

5. Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

6. Kashytskyi A.V. Do pytannia pro formy blahodiinyntstva. *Pravova paradyhma vidnovlennia Ukrainy: problemy ta perspektyvy: materialy KhIV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 23 liut. 2024 r.)*. Ternopil: Vektor, 2024. S. 467–469.

7. Pro volontersku diialnist: Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 № 3236-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3236-17> (дата звернення: 29.02.2024).

8. Manual on the measurement of volunteer work [Text] / International Labour Office. Geneva: ILO, 2011. 110 p.

9. Pro sotsialni posluhy: Zakon Ukrainy vid 17.01.2019. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 29.02.2024).

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 08.05.2018 u spravi № 127/21595/16-ts. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73902480> (дата звернення: 29.02.2024).

11. Projekt Zakonu pro sotsialnu robotu № 6415 vid 10.12.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73407 (дата звернення: 29.02.2024).

12. Pro realizatsiiu eksperymentalnoho proektu iz zaprovadzhennia kompleksnoi sotsialnoi posluhy z formuvannia zhyttiistiikosti: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 zhovt. 2023 r. № 1049.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 29.02.2024).

13. Shumna L.P. Sotsialna pidtrymka yak orhanizatsiino-pravova forma sotsialnoho zab-

ezpechennia: avtoref. dys. dokt. yuryd. nauk: 12.00.05. Kharkiv, 2014. 42 s.

14. Synchuk S.M. Pravovidnosyny sotsialnoho zabezpechennia: subiekty, zmist, obiekty: mon-ohrafiia. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 2015. 422 s.

Andriy Kashytskyi

LEGAL NATURE OF VOLUNTEER ACTIVITY AS A FORM OF CHARITY IN THE SYSTEM OF SOCIAL SUPPORT OF THE POPULATION

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: andriy Kashytskyi@gmail.com

Purpose: to disclose a legal nature of volunteer activity as a form of charity in the system of social support of the population. **Research methods:** formal-logical, dogmatic, comparative, system-structural methods are used. **Results:** it was concluded that disclosing the legal nature of volunteer activity, which has a complex nature, should be made from the position of a multidisciplinary approach, which uses the knowledge, conceptual apparatus and methodology of various scientific disciplines in parallel. The peculiarities of volunteer activity as a form of charity were analysed and it was found that volunteer relations in the system of social support of the population have the mixed – social ensuring and civil law (contractual) – nature. **Discussion:** the peculiarities of volunteer work in comparison with the work of the employee under the employment agreement are determined.

In the conditions of a significant limitation of financial resources and an increase in the number of people who need support from the state, volunteer activity in the context of social support of the population is gaining constant relevance, as it is devoted to complement the social services provided by the state.

It was concluded that the work of the volunteer is significantly different from the work of the employee under the employment agreement. First of all, it is free of charge. Since the work of the volunteers is voluntary and free of charge, the condition of unpaid work excludes the possibility of regulating relations between the volunteer and the organization or institution that involves the volunteers in its activity, as well as between the volunteer and the recipient of social services (volunteer assistance), labour legislation.

The social security nature of volunteer relations is due to the fact that they arise within the limits of social risk and are aimed at overcoming it. At the same time, these relations have a complex contractual nature: on the one hand, a contract on the implementation of volunteer activity is concluded between the volunteer and the organization or institution that involves the volunteers in its activity, and on the other hand, a contract on the provision of volunteer assistance is concluded between the volunteer and the recipient of volunteer assistance.

Key words: charity; volunteer activity; social support; legal regulation; social services; volunteer work; legal nature.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2024